

Especier, Sobirà i tancant en el carrer conegut com a passatge de la Fruiteria. Val a dir que les parets de les mateixes cases actuarien com a mur de tancament, amb dos portals, tant a l'est com també a l'oest de l'actual carrer Sobirà. En aquest moment l'església parroquial continuava essent la primitiva església emplaçada al lloc de l'antiga vila.

El fet que els portals principals fossin al carrer Sobirà, ens ha de fer pensar que aquell era el carrer principal, punt pel qual discoria l'antic camí que menava tant a Cerdanya com a Barcelona, tal com recorda la toponímia del portal que al segle catorzè s'edificà a l'indret esmentat.

Durant la tretzena centúria i especialment a la catorzena, la vila experimentà un fort creixement cap a la banda sud. En aquesta època, l'antiga població alt medieval ubicada a Sant Sebastià, sembla que fou abandonada de forma definitiva per la manca de privilegis que el senyor ofería als habitants d'aquest lloc, i per la construcció d'un nou temple dedicat a Sant Esteve a partir del 1330 (4), en el nou emplaçament, motiu pel qual provocà l'exacament i l'enderroc de l'antiga església per tal de poder aprofitar els seus materials en la nova construcció (5).

Durant aquesta etapa, la nova població va créixer en direcció sud fins arribar gairebé al llit del Bastareny, i l'oest fins al torrent dels Banyadors, elements dels quals foren utilitzats com a valls i defenses naturals.

Fou aleshores quan es desenvolupà el traçat urbà que encara avui dia es pot resseguir amb força detall, amb el carrer Major, el passatge de la Fruiteria, el carrer de la Fruita, la pujada al Forment i tot amb un nucli neuràlgic on convergien tots els carrers: es tractava de la plaça porxada, avui dita de Galceran de Pinós, la qual era únicament composta per pòrtics a la banda nord, ja que la sud s'urbanitzà a mitjans del segle catorzè quan la vila es fortificà amb muralles i torres (1330 aproximadament).

L'emplaçament de la plaça pública en l'indret que ocupa tampoc és gens habitual, ja que –i tenint en compte l'arqueologia espacial i

L'estudi i l'observació d'una fotografia aèria, d'un ortofotomapa, o d'un plànol ens poden mostrar una informació molt valuosa en el moment d'interpretar l'arqueologia espacial i l'organització d'un territori o nucli urbà.

del parcelari– en aquell indret s'iniciava el camí que conduïa a Cerdanya pel coll del Pendís.

Aplicant el concepte de l'arqueologia vertical i de paraments en les construccions visibles avui dia, podem observar que malgrat que conserven l'estructura bàsica inicial, presenten una gran quantitat de modificacions i de reformes, especialment en les seves parts superiors, amb el sobreàlçament de les cobertes, el paredament de determinades obertures i l'obertura d'altres. Amb tot, però, encara és pot apreciar l'organització i distribució original.

Posteriorment, amb la construcció de les muralles, la població quedà closa darrere les mateixes, les quals deixaren l'espai equivalent a un pati entre les cases i els murs per tal de facilitar la defensa.

Amb el temps, la forta puixança econòmica que la vila gaudia, en bona part gràcies a l'increment de la indústria drapera i llanera, l'explotació de la massa forestal per a l'art de l'ebenisteria, l'elaboració d'una metal·lúrgia..., etc.,

va fer que les muralles quedessin insuficients i la vila s'expandís fora murs amb la construcció d'un raval al costat de la principal via d'accés, la qual des de mitjans del segle tretzè tenia un hospital de peregrins i una capella dedicada a Sant Antoni.

Aquests elements també van fer que algunes famílies s'enriquissin i se n'instal·lessin d'altres, les quals o bé embelliren les seves cases, o bé en construïssin d'altres. Aquest podria ser el cas de la família Foix, que a mitjan segle XIV edificà el seu palauet, que

reforçat per dues torres circulars (la de la Portella i la de Vilella).

Aquests ampliacions i modificacions encara avui dia es poden apreciar en murs del carrer de la Clota i de la pujada del Gall.

Observant la planimetria es pot veure, encara que emmascarat per la construcció de nous habitatges i urbanitzacions, l'evolució que el traçat urbanístic de la vila seguí.

Aquestes hipòtesis, fins aquest moment inèdites, per part de l'autor d'aquest article han estat possibles gràcies a l'aplicació de les tècniques, tant d'arqueologia de l'espai, com també d'arqueologia vertical, a part de la ja coneguda arqueologia en extensió de subsòl.

La metodologia emprada

Aquests dos primers termes fins al moment desconeguts permeten d'elaborar hipòtesis i interpretar les restes sense haver d'intervenir a la zona d'una forma directa a través d'una excavació en extensió.

El primer, o arqueologia de l'espai, es basa en l'observació del terreny a partir d'una fotografia aèria, d'un ortofotomapa, o d'un plànol cadastral per tal d'elaborar un acurat estudi del parcel·lari i identificar l'organització tant interna d'un nucli urbà amb les seves possibles evolucions, com també externa, amb l'identificació de terres conreu, camins, sèquies, forns..., i interpretar el paisatge medieval.

El segon element, o arqueologia vertical es basa en l'aplicació de les tècniques de l'excavació en extensió, ja sigui amb el mètode Weeler com el mètode Harris, però en els elements conservats en alçada.

El procés ve a ser el mateix que l'aplicat en les excavacions de subsòl; amb l'elaboració de fitxes de U.E. (Unitat Estratigràfica) en cadascun dels elements identificats, la realització de plantes i seccions, en aquest cas alçats arquitectònics de gran detall, fotografies... i tota la metodologia que requereixi l'estudi.

Els estudis i les anàlisis s'han de poder veure contrastats per la toponímia, la qual pot ser una important ajuda a l'hora d'iden-

tificar elements desapareguts, la documentació escrita, la història oral i la topografia.

Ara bé, no sempre tots els elements mostrats són suficients per elaborar d'un minuciós estudi, ja que les restes d'un jaciment, sobretot si es tracta d'un jaciment rural, moltes vegades apareixen recobertes per importants capes d'amortització i reblaniment que dificulten fer-ne una lectura clara a nivell superficial.

En aquests casos la toponímia, la història oral o la documentació escrita ens són útils però no són decisives per a la interpretació del jaciment ja que la informació que ens poden subministrar és insuficient.

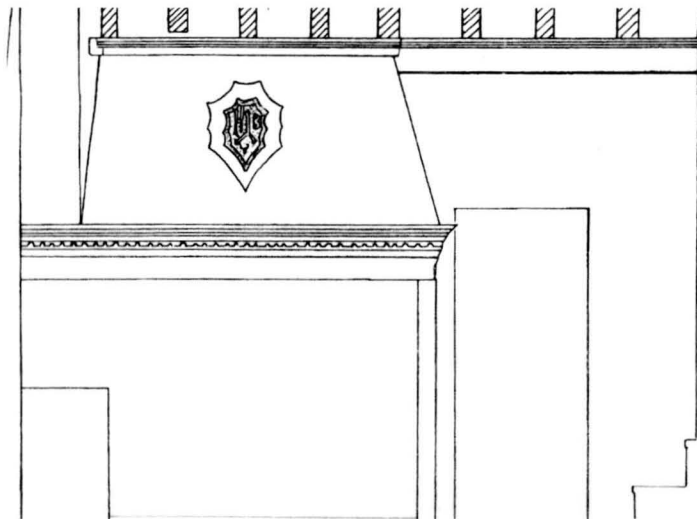
És aleshores quan cal realitzar una excavació de subsòl o de camp.

A la vila de Bagà s'han aplicat els mecanismes esmentats unes ratlles més amunt en l'estudi evolutiu de la vila nova.

L'estudi de la vila vella de Sant Sebastià

Pel que fa a la vila vella, malgrat que la documentació i la toponímia esmentessin el seu emplaçament a l'indret conegut com Sant Sebastià, la prospecció superficial únicament va poder identificar algunes restes ceràmiques i algun mur de difícil identificació, però en cap cas la distribució i organització exacte d'aquest antic emplaçament.

En aquest cas i degut a les obres d'urgència d'un pla parcial a la zona d'urbanització, calgué realitzar-hi unes cales arqueològiques

L'aplicació de l'arqueologia vertical es complementa amb la realització d'alçats arquitectònics de gran detall com ara el que us mostrem a continuació el qual fa referència a la casa Agutzil de Bagà.

PERE CASCANTE

per identificar els possibles límits i extensió del jaciment mitjançant una màquina excavadora.

A partir dels resultats obtinguts en la intervenció del mes de setembre de 2003, així com també amb les notícies històriques, podem afirmar amb tota seguretat que l'emplaçament de l'antiga vila de Bagà és el de Sant Sebastià.

Tipològicament hauríem de considerar que es tracta d'un emplaçament que ocupa uns 10.000 m², organitzat a l'entorn de l'antiga església de Sant Esteve, posteriorment reconstruïda sota l'advocació de Sant Sebastià i disposat terrassament en diferents nivells orientats cap al sud est.

Aquesta orientació es deu a que l'emplaçament es situa en un lloc en certa manera enlairat i amb unes condicions meteorològiques dures.

En conjunt el jaciment respon als models habituals d'aquest tipus d'assentament alt medieval. Tal com s'ha esmentat, el nucli central seria l'església de Sant Esteve la qual es situaria al sector nord de l'actual dipòsit municipal, conservant part dels murs nord, est i oest, bé que modificats posteriorment amb l'annexió d'estructures tardanes relacionades amb la capella de Sant Sebastià. Aquesta apreciació queda palesa en les diferents tècniques constructives dels murs i paraments podent-ne diferenciar algunes de les seves parts com ara l'arrencament de la capçalera, tot i que integrada en el desnivell d'un marge.

Al nord d'aquests murs, i en una cota lleugerament superior, els sondejos van poder identificar les restes d'una construcció adossada a l'edifici religiós la qual se-

guia una direcció est i oest, i que podria anar relacionada amb l'edifici religiós.

A l'entorn d'aquest edifici i seguint els cànons habituals de sagrera, s'hi localitzà un gran espai el qual estava presidit per un important conjunt d'inhumacions, algunes de les quals conservaven restes de la seva coberta de lloses, així com també alguna sitja d'emmagatzematge.

Fora d'aquest espai i en una superfície més extensa es localitzaren tot un seguit de murs els quals tenen direccions i mides variables i que no hi ha dubte que es puguin relacionar amb els habitatges de l'antiga vila.

Aquests habitatges s'organitzen a l'entorn de l'església en diferents terrasses o nivells, i tenint com a límit el mateix desnivell del terreny natural a la banda nord i la sèquia dels regants pel cantó sud, ignorant-ne completament els ubicats a l'est i a l'oest.

Queda per constatar el tipus de tancament del poblat, la planta de l'església, la tipologia dels habitatges, l'organització de la trama urbanística..., etc.

Pel que fa a la datació del jaciment segons les restes localitzades i les referències documentals, hauríem de situar de forma global el seu origen cap a la fi del segle X, sense descartar la presència d'algun element anterior, i el seu abandonó cap a mitjans de la tretzena centúria, moment del qual es deixa l'antic poblat i es trasllada a la nova vila al 1233.

L'església, tot i que s'abandona en un període un xic posterior, a mitjan segle XIV, es veu reconstruïda i dedicada a Sant Sebastià i, per tant, respon a cronologies més avançades de l'època baix medieval i fins i tot moderna.

Consideracions finals

La vila de Bagà és un complex exemple del que pot ser l'evolució urbanística d'una ciutat o vila amb tots els seus elements com ara els carrers, les places, les esglésies i capelles, els monuments públics i privats i el seu corresponent eixampli i evolució.

Aquesta importància es pot veure ampliada amb la recent descoberta de la vila antiga abando-

Foto pertanyent al pany de paret més ben conservat de l'antiga església parroquial amb les modificacions sofertes quan s'hi construí la capella de Sant Sebastià. PERE CASCANTE

nada de forma continuada a mitjan del segle tretzè i conservant de forma íntegra i fossilitzada la seva primitiva trama urbanística, l'excavació de la qual, complementada amb els estudis de paraments, espacials i toponímics de la vila nova podran aportar una important i completa informació a la comarca i al principat català sobre l'evolució urbanística medieval d'una ciutat i complementar-la amb els elements coneguts fins al moment a partir d'estudis paral·lels.(8).

Bibliografia

- BENET, ALBERT. 1993. "Mil cent anys del primer document escrit de Bagà". *L'EROL* núm. 43, Berga.
- CASCANTE I TORRELLA, Pere, "La fundació de noves ciutats medievals", *L'EROL* núm. 59, Berga, tardor-hivern 1998.
- SERRA I VILARÓ, Joan. *Baronies de Pinós i Mataplana. Investigació als seus arxius*. Llibre II. Centre d'estudis baganesos. Bagà. 1989

- SERRA I VILARÓ, Joan. *Baronies de Pinós i Mataplana. Investigació als seus arxius*.
- Llibre III. Centre d'estudis baganesos. Bagà 1989.
- SUBIRANAS FÀBREGAS, Carme. *Informe dels sondejos arqueològics realitzats a la zona de Sant Sebastià de Bagà*. Arqueociència Serveis culturals. Manresa. Novembre 2003.
- VILADÉS LLORENS, Ramon. *Les muralles de Bagà al segle XIV*, Àmbit de Recerques del Berguedà, Berga, juliol 1996.

- (1) A l'arxiu capitular de Vic es conserva un document datat d'aquest moment el qual fa referència a la venda d'uns béns situats en el suburbi de Brocà. Vegeu: Junyent, Eduard a *Diplomatari de la catedral de Vic. Segles IX-X*. Patronat d'estudis Ausonencs, 1980, doc.21.
- (2) Dalmases, Núria. "Arquitectura gòtica civil", a *Urbanisme, arquitectura civil i industrial V-3*. Barcelona: Edicions l'Isard, 1998. Art de Catalunya, P-120-161.
- (3) Serra i Vilaró a *Baronies de Pinós i Mataplana*; investigació als seus arxius esmenta dades més exactes sobre aquestes ampliacions.

- (4) Segons Serra i Vilaró, aquesta data és molt significativa ja que correspon a la consagració del nou temple dedicat a Sant Esteve. Vegeu: *Baronies de Pinós i Mataplana, Investigació als seus arxius*. Llibre III esglésies i vida eclesial. Centre d'estudis baganesos. Bagà 1989.
- (5) " ...Item lo dimarts après Pascha, totes les gents de la vila anaren a l'esglea veyla per aportar pedres, e per ço que les gens anassen miyls, trametem-hi los trompadors e donam-los per beure, VIII drs..." Serra i Vilaró, Joan. Ob cit. Llibre III. P-1
- (6) Aquesta obra fou construïda per Bernat II Galceran de Pinós, juntament amb "scriptoris nous" en l'emplaçament del castell de Bagà. Cap al 1435.
- (7) Serra i Vilaró esmenta les següents consideracions referents a aquest enderroc: "... El 13 d'Abril de 1326, els cònsols Bernat Traper i Guillem Sala, compraren per 18'5 lls., unes cases "ad opus ecclesie Bagadani construende". Ob cit. Llibre III p.11. El mateix Serra comenta en el mateix document que al 1336 els mateixos cònsols compraren dues cases emplaçades en el pati de l'església i posteriorment al 1344 se n'enderrocaren altres dues més

"... ad opus ecclesie nove constructe in villa Bagadani..." Ob cit. P. 11-12.

Analitzant el present document i tenint en compte la construcció del nou temple, consagrat al 1339, l'enderroc de les cases s'anà produint a mida que l'església parroquial prenia forma i cos, de manera que inclús quant es consagra, al quedar la façana de ponent per construir, les cases encara existien, donant a entendre un important creixement demogràfic. Resulta difícil plasmar quantes cases s'enderrocaren, però les diferents adquisicions de les vivendes ens fa suposar un conjunt de set o vuit cases en aquell emplaçament.

- (8) La planimetria i les argumentacions exposades en aquest article són informacions inèdites per part de l'autor.

Pere Cascante i Torrella

Arqueòleg medievalista i membre numerari de la Societat d'Arqueologia del Berguedà

DOSSIER

JOSEP CARRERAS I VILÀ

Notícies sobre una placa de cinyell ibèrica trobada al Berguedà

1
La tardor de 1984 arribà al coneixement del director del Museu Municipal de Berga, Josep Carreras Balaguer, l'existència, en una col·lecció privada (1), d'un objecte que, per la descripció donada pel propietari, podia ser una placa de cinturó ibèrica. La troballa datava d'uns mesos enrere en una zona propera al jaciment de la Canal dels Avellaners (2), a la muntanya de Queralt. En efecte, un primer examen mostrà una placa activa de cinturó que es podia relacionar perfectament amb altres troballes, pel que feia a forma i decoració, properes a les tipologies de placa metàl·lica de cinyell generades per la cultura ibèrica.

Tractant-se d'una peça tardana de la classificació feta per Bosch-Gimpera la seva cronologia no podia situar-se més enllà del segle III a de C.

2
Una part de la vestimenta dels guerrers ibers la conformava el cinturó o cinyell. Els cinyells, en el seu estat complet, estaven constituïts per diverses plaques metàl·liques, decorades o no, que s'ancoraven ferrades a una gruixuda cinta de cuir. La sivella, formada per dues plaques, cordava el cinturó. D'aquestes, la placa activa disposava de pua i era l'encarregada d'enganxar la placa passiva, la qual estava dotada

de forats per adaptar-se a la cintura. Tal i com es pot veure en el dibuix, (figura 1) la placa activa quedava situada al davant i era emprada, al no haver-hi impediments, com a suport decoratiu. La placa passiva també es decorava però, per raons òbvies, al haver-hi els forats d'ancorament de la placa activa la decoració es reduïa a la plàstica geomètrica o a figuracions de petites dimensions.

3
La part del cinturó que ens ocupa la podem identificar com una placa activa de bronze (10,2cm x 9,1cm), cisellada, que respon a una de les tipologies més comunes dins del món ibèric (3). (Fi-

gura 2 i fotografia) És de forma quadrangular regular amb el característic remat trapezoïdal a la zona de la pua. La placa està decorada amb motius abstractes sinuosos i en espiral en forma de voluta disposats simètricament i amb línies corbes que delimiten l'espai que ocupa el motiu principal, una figuració amb un genet dalt del cavall. Muntura i home estan delineats amb una extrema simplicitat i amb un traçat continu i expressiu. L'artista, evitant qualsevol referència naturalista, concretà la figura definint un contorn que fon genet i animal sense mostrar cap accessori. La figura humana, amb els braços oberts aixeca quelcom que pot